

Evaluatie van het retourpremie pilootproject van Be WaPP

15 oktober 2021

1. Introductie

Deze nota bevat een korte reflectie en evaluatie op het prime-retour project van Be WaPP in 18 Waalse gemeenten dat bedoeld is om het zwerfvuil terug te dringen. De nota is gebaseerd op het rapport « *Prime-retour des canettes abandonnées dans la nature - Rapport final d'évaluation (Septembre 2021)* ». Deze nota is geen volledige evaluatie van het project, maar we evalueren het project op een aantal kernpunten die in het rapport naar voren komen. Meer specifiek willen we weten of het prime-retour-systeem een goed alternatief is voor statiegeld. Daarvoor hebben we gekeken:

- of het systeem werkzaam is voor de burger;
- of het systeem zwerfafval significant vermindert;
- of het systeem kosteneffectief is.

Na zorgvuldige analyse van het rapport komen we tot de conclusie dat er **géén bewijs is om aan te nemen dat het beloningssysteem van Be WaPP helpt om het zwerfafval op significante wijze terug te dringen**. Belangrijk hierbij is dat op geen enkele wijze in het rapport duidelijk wordt dat de ingenomen blikjes ook daadwerkelijk uit het zwerfvuil komen. Net zoals gelijkaardige experimenten in Antwerpen en Nederland, blijkt wederom dat een beloningssysteem geen alternatief is voor een statiegeldsysteem.

2. Voorgeschiedenis en context van Be WaPP

Be WaPP is een vzw [opgericht](#) door Fost Plus, Fevia Wallonie en Comeos. Fost Plus [financiert](#) Be WaPP. Het [doel](#) is volgens Be WaPP naar eigen zeggen “*een significante vermindering van zwerfafval en sluijkstort, zodat het samenleven beter wordt, het territorium aantrekkelijk, het milieu bewaard wordt en de maatschappelijke kosten dalen*”. Om dat doel te bereiken zet Be WaPP naar eigen zeggen in op expertise en kennisverspreiding, synergieën, gedragsverandering en circulaire economie.

Afvalbeheerder Fost Plus, voedingsfederatie Fevia en handelsfederatie Comeos hebben meerdere malen standpunten ingenomen [tegen statiegeld](#), in gezamenlijke artikelen met titels als “[De waanzin van de statiegeld lobby](#)”.

Men mag dus concluderen dat de vzw **Be WaPP, opgericht door de 3 organisaties en gefinancierd door Fost Plus, niet onafhankelijk is**. Sterker nog, Le Soir onthulde op 23 september 2021 in het artikel “[Le grand nettoyage, l'arme anti-consigne](#)” de tekst van het ‘partnership’ dat de toenmalige Waalse milieuminister, Fost Plus, Comeos en Fevia sloten in februari 2016. Dat contract ligt aan de basis van Be WaPP. Het bepaalt in artikel 13 dat “het huidige partnerschap is aangegaan onder de ontbindende voorwaarde dat de Waalse regering beslist om een statiegeldsysteem voor Wallonië in te voeren”. De jaarlijkse 3,92 miljoen euro die Fost Plus betaalt aan acties werden dus verbonden aan de voorwaarde dat er tussen 2016 en 2022 geen statiegeld zou worden ingevoerd. Huidig Waals milieuminister Céline Tellier verklaarde onlangs in antwoord op een parlementaire vraag dat dat contract de huidige regering niet bindt omdat het slechts door één minister, en niet de regering, ondertekend was.

Het akkoord stelt ook dat het zwerfvuil met 20% zou moeten dalen. Enig bewijs daarvan ontbreekt nog.

3. Opzet project en kritieken daarop

Be WaPP heeft het retourpremie project opgezet met als doel het introduceren van een financiële prikkel ter vermindering van zwerfafval. Om dit te realiseren zijn gedurende 24 maanden twee systemen gelijktijdig getest: een geautomatiseerde inname met machines, en een bemand innamepunt van de gemeente. In totaal hebben 90 gemeenten aangegeven de twee systemen te willen testen, waarvan er 18 uiteindelijk hebben deelgenomen. In totaal werden 2.858.693 blikjes ingezameld, waarvan 75% via de automaten en 25% via de bemande inleverpunten.

Het *comité de pilotage* van het pilotproject bestond uit een kabinetsmedewerker van het Ministerie van Milieu, een medewerker van SPW ARNE, twee medewerkers van UVCW en acht vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. Van deze acht afgevaardigden zijn er vier werkzaam- of in het verleden werkzaam geweest bij Fost Plus. Gezien de actieve lobby van Fost Plus tegen statiegeld, roept dit vragen op over de opzet en evaluatie van het Be WaPP-project.

De consument moet verschillende stappen doorlopen om deel te kunnen nemen aan het project:

1. Registratie met contactgegevens en adres via primeretour.be
2. De consument heeft twee inlevermogelijkheden: via een inleverautomaat waar de blikjes één voor één ingeleverd worden. De consument ontvangt daarop een bonnetje met een code die ingevuld kan worden op de daarvoor ingerichte webpagina in het account van de deelnemer. Ook kan de consument tijdens openingstijden de blikjes naar een bemand inleverpunt van de gemeente brengen. Hier worden de blikjes gewogen en/of geteld. De medewerker voert het aantal ingeleverde blikjes in op het account van de consument.
3. Consumenten hebben recht op een voucher van €5,- bij 100 ingeleverde blikjes. Deze voucher wordt per post naar het thuisadres gestuurd.
4. De consument kan de voucher inleveren bij deelnemende bedrijven in de gemeente (supermarkten, lokale voedsel winkels, non-food winkels).

Deze benodigde stappen vereisen extra inspanning van de consument, digitale skills en toegang tot het internet, wat het project minder inclusief maakt dan een statiegeldsysteem. Daarnaast vereisen de gemeentelijk inleverpunten ruimte en mankracht vanuit de gemeenten. Ook hebben zij aangegeven dat het lastig is om ruime inlevertijden te hanteren. Het handmatig tellen van de blikjes bij deze inleverpunten is arbeidsintensief en het is moeilijk op het oog te bepalen waar de blikjes vandaan komen (zwerfvuil/huisvuil). Pas bij 100 blikjes heeft de consument recht op een voucher. Hierdoor is er geen incentive voor het inleveren van een klein aantal blikjes. Wanneer de consument meer dan 200 blikjes per maand in wilde leveren, moest hiervoor schriftelijk toestemming worden gevraagd.

We kunnen hieruit concluderen dat het BeWaPP pilotproject vele beperkingen kent voor zowel de consument als de deelnemende gemeenten. Daarbij, doordat er geen waarde wordt toegekend aan het blikje bij de aankoop (middels een bijdrage) is er geen preventieve werking om zwerfafval te voorkomen.

4. Evaluatie resultaten project

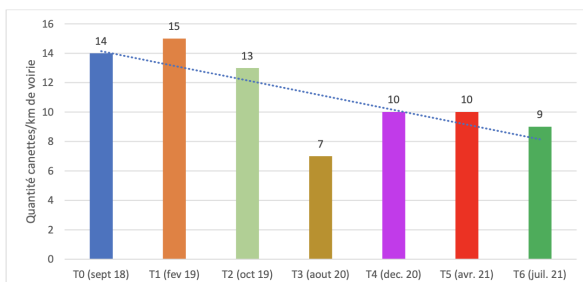
We evalueren het project op basis van het effect op het zwerfvuil, de kosteneffectiviteit en de betrouwbaarheid van de resultaten.

4a) Wat is het effect op het zwerfvuil?

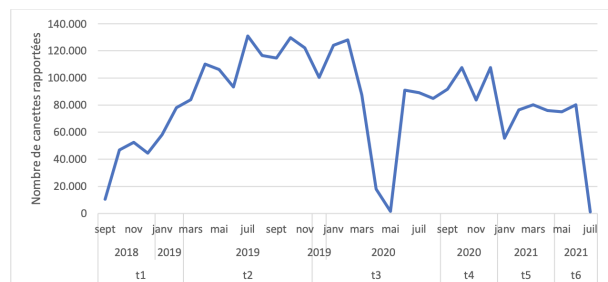
Hoofdstuk 4.1 van het rapport beschrijft onder meer hoeveel blikjes zijn ingeleverd en of er een meetbaar effect is op het zwerfafval ten gevolge van het project. Gedurende twee jaar zijn er op meerdere momenten tellingen geweest van het aantal blikjes in het milieu in de deelnemende gemeenten. Grafiek 1 laat zien dat er in T1 en T2 ongeveer evenveel blikjes gevonden werden als bij de meting vóór de start van het project. Op T3 (het eerste meetmoment ná de opkomst van Covid-19)

ligt het aantal gevonden blikjes in het milieu een stuk lager. Tussen T4-T6 is het weer enigszins gestegen, maar blijft het alsnog lager dan tijdens T0-T3.

De vraag dient zich aan of naast Covid-19 en bijvoorbeeld de invloed van seizoenen, het project van Be WaPP nog een effect gehad zou hebben op de daling van het aantal blikjes in het zwerfafval? Om die vraag te beantwoorden moeten we naar grafiek 2 kijken. Bij T2 zie je een piek in de hoeveelheid blikjes die worden ingeleverd, maar dat is dus ook het moment waarop grafiek 1 een piek laat zien in de hoeveelheid blikjes in het zwerfvuil. Als T4-T6 in grafiek 1 het gevolg zou zijn van het project, dan zou je in grafiek 2 juist een sterke stijging moeten zien van het aantal blikjes dat wordt ingezameld, maar het omgekeerde is waar: de participatie is juist gedaald.

Grafiek 1: aantal blikjes gevonden per km in 10 geselecteerde gemeentes (pagina 54)

Grafiek 2: evolutie blikjes teruggebracht over alle deelnemende gemeentes (pagina 45)

Op basis van het rapport van Be WaPP **kan niet geconcludeerd worden dat het project enig effect gehad heeft op het aantal blikjes in het zwerfvuil**. Sterker nog: de data suggereert dat de daling die later in het project optrad vermoedelijk het gevolg is van maatregelen rond Covid-19.

4b) Is het retourpremieproject kosteneffectief?

Het rapport spreekt (exclusief evaluatie en monitoring) van een kost van €791.072,40, equivalent aan € 0,28 per ingeleverd blikje (pagina 64).

Uit het rapport blijkt dat een deel van de deelnemers blikjes die ze thuis of op het werk consumeren, hebben ingeleverd. Hoewel het idee van het project is dat enkel blikjes uit het zwerfafval mochten worden ingeleverd, stelt het rapport dat 2.142.957 (75%) van de blikjes via machines en 715.682 (25%) van de blikjes handmatig zijn ingeleverd (pagina 33). Via machines is het onmogelijk te controleren of de blikjes uit het zwerfvuil komen en bij de handmatige inname is het onwaarschijnlijk dat dit goed te controleren was. Aangezien er ook geen daling waarneembaar is in het zwerfafval, is het goed mogelijk dat er een verschuiving van het restafval of het PMD naar het innamesysteem van Be WaPP heeft plaatsgevonden.

Ter vergelijking: bij het Noorse statiegeldsysteem [Infinitum](#) betalen producenten € 0,003 (0,3 eurocent) per blikje om ze gescheiden in te zamelen en dat leidt tot 70-90% minder blikjes in het zwerfafval. **We concluderen dan ook dat het Be WaPP retoursysteem niet kosteneffectief is.** Dit sluit aan bij eerdere conclusies van een [retourpremieproject in Nederland](#) waaraan 80 gemeenten deelnamen.

4c) Betrouwbaarheid rapport is onzeker

We bespreken hier enkele zaken die ons zijn opgevallen in het rapport die vragen oproepen. Zoals hierboven al aangegeven, is het niet duidelijk waar de ingenomen precies blikjes vandaan komen. Het rapport werkt met de **aanname** dat de blikjes uit het zwerfafval komen, maar de analyses hierboven wijzen uit dat dit niet gestaafd kan worden.

Ter illustratie van dit punt kijken we naar het voorbeeld van Neufchâteau. Neufchâteau is een van de 18 deelnemende gemeenten en telt slechts 7.836 inwoners, maar ondanks het lage inwonertal werden daar wel 26% van alle blikjes ingenomen (pagina 46), oftewel zo'n 743.000 blikjes. Dat zijn 95 blikjes per inwoner over de looptijd van 2 jaar, oftewel zo'n 48 blikjes per jaar. Het rapport van Be WaPP geeft verder aan dat de gemiddelde Belg jaarlijks 165 blikjes consumeert (pagina 35). Als iedere inwoner van Neufchâteau jaarlijks 48 blikjes uit het zwerfvuil haalt, dan betekent dit dat maar liefst 29% (48/165) van alle blikjes in het zwerfafval terecht komen. Dit percentage wijkt dermate af van hetgeen eerdere onderzoeken hebben aangetoond¹, dat het niet geloofwaardig is. Indien er in Neufchâteau daadwerkelijk 743.000 blikjes zijn ingeleverd, dan kan dit enkel komen door een zeer grote verschuiving van blikjes uit het restafval en PMD naar het systeem van Be WaPP.

In algemene zin zien we weinig reflectie in het rapport op de eigen resultaten. **Helaas is er niet voor gekozen om bijvoorbeeld milieuorganisaties te betrekken bij het project en de evaluatie, wat de betrouwbaarheid ten goede zou zijn gekomen.**

¹ Volgens [CE Delft](#) komen er in Nederland jaarlijks 100-160 miljoen blikjes in het milieu terecht op een hoeveelheid van 1,84 miljard, oftewel 5,5 tot 8,7%. Fost Plus geeft op pagina 35 van het Be WaPP rapport aan dat het 1 à 2% betreft. Dat beschouwen we echter als niet realistisch.